

Namık Kemal Üniversitesi
Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi
Journal of Tekirdag Agricultural Faculty

An International Journal of all Subjects of Agriculture

Sahibi / Owner

Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Adına
On Behalf of Namık Kemal University Agricultural Faculty

Prof.Dr. Ahmet İSTANBULLUOĞLU
Dekan / Dean

Editörler Kurulu / Editorial Board

Başkan / Editor in Chief

Prof.Dr. Türkan AKTAŞ
Ziraat Fakültesi Biyosistem Mühendisliği Bölümü
Department Biosystem Engineering, Agricultural Faculty
taktas@nku.edu.tr

Üyeler / Members

Prof.Dr. M. İhsan SOYSAL	Zootekni / Animal Science
Prof.Dr. Servet VARIŞ	Bahçe Bitkileri / Horticulture
Prof.Dr. Temel GENÇTAN	Tarla Bitkileri / Field Crops
Prof.Dr. Sezen ARAT	Tarımsal Biyoteknoloji / Agricultural Biotechnology
Prof.Dr. Aydın ADİLOĞLU	Toprak Bilimi ve Bitki Besleme / Soil Science and Plant Nutrition
Prof.Dr. Fatih KONUKCU	Biyosistem Mühendisliği / Biosystem Engineering
Doç.Dr. İlker H. ÇELEN	Biyosistem Mühendisliği / Biosystem Engineering
Doç.Dr. Ömer AZABAĞAOĞLU	Tarım Ekonomisi / Agricultural Economics
Doç.Dr. Mustafa MİRİK	Bitki Koruma / Plant Protection
Doç.Dr. Ümit GEÇGEL	Gıda Mühendisliği / Food Engineering
Yrd.Doç.Dr. Harun HURMA	Tarım Ekonomisi / Agricultural Economics
Araş.Gör. Eray ÖNLER	Biyosistem Mühendisliği / Biosystem Engineering

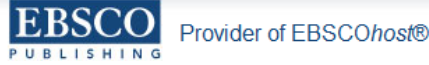
İndeksler / Indexing and abstracting

CABI tarafından full-text olarak indekslenmektedir / Included in CABI

DOAJ tarafından full-text olarak indekslenmektedir / Included in DOAJ

EBSCO tarafından full-text olarak indekslenmektedir / Included in EBSCO

FAO AGRIS Veri Tabanında İndekslenmektedir / Indexed by FAO AGRIS Database

INDEX COPERNICUS tarafından full-text olarak indekslenmektedir / Included in INDEX COPERNICUS

TUBİTAK-ULAKBİM Tarım, Veteriner ve Biyoloji Bilimleri Veri Tabanı (TVBBVT) Tarafından taranmaktadır / Indexed by TUBİTAK-ULAKBİM Agriculture, Veterinary and Biological Sciences Database

Yazışma Adresi / Corresponding Address

Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi NKÜ Ziraat Fakültesi 59030 TEKİRDAĞ

E-mail: ziraatdergi@nku.edu.tr
Web adresi: http://jotaf.nku.edu.tr
Tel: +90 282 250 20 07

ISSN: 1302-7050

Danışmanlar Kurulu / Advisory Board

Bahçe Bitkileri / Horticulture

- Prof. Dr. Ayşe GÜL** Ege Üniv., Ziraat Fak., İzmir
Prof. Dr. İsmail GÜVENÇ Kilis 7 Aralık Üniv., Ziraat Fak., Kilis
Prof. Dr. Zeki KARA Selçuk Üniv., Ziraat Fak., Konya
Prof. Dr. Jim HANCOCK Michigan State University, USA

Bitki Koruma / Plant Protection

- Prof. Dr. Cem ÖZKAN** Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara
Prof. Dr. Yeşim AYSAN Çukurova Üniv., Ziraat Fak., Adana
Prof. Dr. Ivanka LECHAVA Agricultural University, Plovdiv-Bulgaria
Dr. Emil POCSAI Plant Protection Soil Conser. Service, Velenca-Hungary

Biyosistem Mühendisliği / Biosystem Engineering

- Prof. Bryan M. JENKINS** U.C. Davis, USA
Prof. Hristo I. BELOEV University of Ruse, Bulgaria
Prof. Dr. Simon BLACKMORE The Royal Vet.&Agr. Univ. Denmark
Prof. Dr. Hamdi BİLGİN Ege Üniv.Ziraat Fak. İzmir
Prof. Dr. Ali İhsan ACAR Ankara Üniv. Ziraat Fak. Ankara
Prof. Dr. Ömer ANAPALI Atatürk Üniv., Ziraat Fak. Erzurum
Prof. Dr. Christos BABAJIMOPOULOS Aristotle Univ. Greece
Dr. Arie NADLER Ministry Agr. ARO, Israel

Gıda Mühendisliği / Food Engineering

- Prof.Dr.Evgenia BEZIRTOGLOU** Democritus University of Thrace/Greece
Assoc.Prof.Dr.Nermina SPAHO University of Sarajevo/Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Kadir HALKMAN Ankara Üniv., Mühendislik Fak., Ankara
Prof. Dr. Atilla YETİŞEMİYEN Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara

Tarımsal Biyoteknoloji / Agricultural Biotechnology

- Prof. Dr.İskender TIRYAKI** Çanakkale Üniv., Ziraat Fak., Çanakkale
Prof. Dr. Khalid Mahmood KHAWAR Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara
Prof.Dr. Mehmet KURAN Ondokuz Mayıs Üniv., Ziraat Fak., Samsun
Doç.Dr.Tuğrul GİRAY University of Puerto Rico, USA
Doç.Dr.Kemal KARABAĞ Akdeniz Üniv., Ziraat Fak., Antalya
Doç. Dr. İsmail AKYOL Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv., Ziraat Fak., Kahramanmaraş

Tarla Bitkileri / Field Crops

- Prof. Dr. Esvet AÇIKGÖZ** Uludağ Üniv., Ziraat Fak., Bursa
Prof. Dr. Özer KOLSARICI Ankara Üniv., Ziraat Fak., Adana
Dr. Nurettin TAHSİN Agriculture University, Plovdiv-Bulgaria
Prof. Dr. Murat ÖZGEN Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara
Doç. Dr. Christina YANCHEVA Agriculture University, Plovdiv-Bulgaria

Tarım Ekonomisi / Agricultural Economics

- Prof. Dr. Faruk EMEKSİZ** Çukurova Üniv., Ziraat Fak., Adana
Prof. Dr. Hasan VURAL Uludağ Üniv., Ziraat Fak., Bursa
Prof. Dr. Gamze SANER Ege Üniv., Ziraat Fak., İzmir
Prof. Dr. Alberto POMPO El Colegio de la Frontera Norte, Meksika
Prof. Dr. Şule IŞIN Ege Üniv., Ziraat Fak., İzmir

Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü / Soil Sciences And Plant Nutrition

- Prof. Dr. M. Rüştü KARAMAN** Yüksek İhtisas Üniv., Ankara
Prof. Dr. Metin TURAN Yeditepe Üniv., Müh. ve Mimarlık Fak. İstanbul
Prof. Dr. Aydın GÜNEŞ Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara
Prof. Dr. Hayriye İBRİKÇİ Çukurova Üniv., Ziraat Fak., Adana
Doç. Dr. Josef GORRES The University of Vermont, USA
Doç. Dr. Pasquale STEDUTO FAO Water Division Italy

Zootekni / Animal Science

- Prof. Dr. Andreas GEORGOIDUS** Aristotle Univ., Greece
Prof. Dr. Ignacy MISZTAL Breeding and Genetics Universit of Georgia, USA
Prof. Dr. Kristaq KUME Center for Agricultural Technology Transfer, Albania
Dr. Brian KINGHORN The Ins. of Genetics and Bioinf. Univ. of New England, Australia
Prof. Dr. Ivan STANKOV Trakia University, Depart. of Animal Science, Bulgaria
Prof. Dr. Muhlis KOCA Atatürk Üniv., Ziraat Fak., Erzurum
Prof. Dr. Gürsel DELLAL Ankara Üniv., Ziraat Fak., Ankara
Prof. Dr. Naci TÜZEMEN Kastamonu Üniv., Mühendislik Mimarlık Fak., Kastamonu
Prof. Dr. Zlatko JANJEČIĆ University of Zagreb, Agriculture Faculty, Hırvatistan
Prof. Dr. Horia GROSU Univ. of Agricultural Sciences and Vet. Medicine Bucharest,Romanya

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

F. Öner

Determination of Chemical Quality Parameters with Yield and Yield Components of Maize (*Zea mays* L.) Hybrids According to Various FAO Maturity Groups

Farklı Olum Grubuna Sahip Mısır (*Zea mays* L.) Çeşitlerinde Verim, Verim Ögeleri ve Bazı Kalite Parametrelerinin Belirlenmesi..... 1-7

D. G. Candan, S. Albut, M. C. Bağdatlı

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Entegrasyonu İle Çorlu Deresi Havza Alanı Sayısal Yükseklik Modelinin (SYM) Oluşturulması

Creation of Digital Elevation Model (DEM) of Corlu River Basin with Integration of Geographic Information Systems (GIS)..... 8-17

E. Gezer, C. B. Sisman

Performance Characteristics of The Briquette Containing Natural Zeolite

Doğal Zeolit İçeren Biriketlerin Performans Özellikleri 18-29

S. Selim, N. K. Sönmez

Sığla (*Liquidambar orientalis* Miller) Popülasyonları Dağılımının CBS ile Belirlenmesi ve Habitat Kalitesinin Peyzaj Metrikleri Kullanılarak Değerlendirilmesi; Muğla Köyceğiz Örneği

Determination of Sweetgum (*Liquidambar orientalis* Miller) Populations Distribution with Geographic Information Systems and evaluation of Landscape Metrics by using Habitat Quality Assessment; A case study of Mugla Koycegiz.. 30-38

E. Özhancı, H. Yılmaz

Doğa Sevgisi Değeri (Doğayı Koruma Ve Doğadan Yararlanma) ve Peyzaj Mimarlığı Eğitimi

Value of The Love of Nature (Nature Conservation And Making Use of It) And Landscape Architecture Education 39-45

S. Temel, B. Keskin, U. Şimşek, İ. H. Yılmaz

Bazı Çok Yıllık Yem Bitkisi Türlerinin m²'deki Bitki Çıkışına Halomorfik Toprak Koşullarının Etkisi

Effects Of Halomorphic Soils Conditions On Plant Numbers Emerging in Square Meter Of Some Perennial Forage Species..... 46-54

S. Özdikmenli, N. N. Demirel Zorba

Közlenmiş Kırmızı Biber (Kıyapya) Konservesi Üretiminde Gıda Güvenliği

Food Safety in Roasted Red Pepper (Capia) Canned 55-64

A. Semerci

Türkiye'de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği

Farmers' organizations in Turkey: A case study of agricultural cooperatives 65-73

B. Çetin, S. Karasu, M. Z. Durak

Investigation of Microbiological Quality of Some Dairy Products in Kırklareli (Turkey): Detection of *Salmonella* spp. and *Listeria monocytogenes* by Real Time PCR

Kırklareli'nde Üretilen Bazı Süt Ürünlerinin Mikrobiyolojik Kalitesinin Değerlendirilmesi: Salmonella ve Listeria Monocytogenes' in Real Time PCR Kullanarak Teşhis Edilmesi..... 74-80

H. Akat, G. Çetinkale Demirkan, Ö. Akat, İ. Yokaş

'Limonium sinuatum' Yetiştiriciliğinde Farklı Ortamlara İlave Edilen Atık Su Arıtma Çamurunun Süs Bitkisi Yetiştirme Materyali Karışımı Olarak Kullanımı

Utilization of Sewage Sludge Which Were Used As Ornamental Plant Growing Mixed Material on The Cultivation of Limonium sinuatum Grown under Different Growing Media 81-90

M. Uyanık, B. Gürbüz

Effect of Ontogenetic Variability on Essential Oil Content and Its Compositions in Lemon Balm (*Melissa officinalis* L.)

Oğulotu (*Melissa officinalis* L.)'nda Uçucu Yağ Miktarı Ve Bileşenleri Üzerine Ontogenetik Varyabilitenin Etkisi..... 91-96

A. Diler, R. Aydın

Mikrobiyal Yem Katkı Maddesi ve Enzim Kombinasyonunun Esmer Sığırlarda Süt Verimi, Süt Kompozisyonu ve Vücut Kondisyon Skoru Üzerine Etkileri

The Effect of Direct Fed Microbials and Enzymes Combination on Milk Yield, Milk Composition and Body Condition Score of Brown Swiss Dairy Cattle..... 97-104

F. Coşkun, İ. Yılmaz, A. Ş. Demirci

The Microbiological Quality of Frankfurters Sold in Tekirdag

Tekirdağ'da Satılan Frankfurter Sosislerin Mikrobiyolojik Kalitesi 105-109

Y. Bayhan

İkinci Ürün Ayçiçeği Tarımında Doğrudan Ekim Olanaklarının Araştırılması

Research of Possibility of No Tillage in Sunflower Farming As A Second Crop 110-118

Türkiye’de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği

A. Semerci

Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Hatay

Örgütlenme olgusu ülkelerin kalkınmışlık düzeylerinin belirlenmesinde önemli kriterlerden biridir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de tarım sektörünün temel sorunlarının başında, üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar geçen zaman diliminde özellikle ekonomik örgütlenmedeki yetersizlikler gelmektedir. Çiftçi örgütlerinden biri olan kooperatifler gelişmiş ülkelerde özellikle tarımsal ürünleri pazarlanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Örneğin Finlandiya’da et üretiminin %74’ü, süt üretiminin de %96’sı kooperatifler tarafından değerlendirilirken, Polonya’da üretilen sütün %75’i kooperatifler kanalıyla tüketicilere ulaştırılmaktadır. Tarım ürünlerinin işlenmesinde kooperatiflerin payı Türkiye’de %1 ile %10 arasında, AB ülkelerinde ise %30 ile %100 arasında değişim göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye’de tarım ürünleri piyasaları araçların egemenliğindedir. Hayvansal ürünlerde üreticiden nihai tüketiciye kadar ürün 6-7 kez, bitkisel ürünlerde 4-5 kez el değiştirmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu sayı 2-3’ü geçmemekte, aracı konumunda olanlar ise genellikle çiftçi örgütleri olmaktadır. Çalışmada Türkiye’de tarım sektörüne hizmet veren ve ekonomik açıdan yüksek bir potansiyele sahip olan tarımsal kooperatiflerin mevcut durumları ortaya konulmuş, genel olarak karşılaşılan sorunlar incelenmiştir. Çalışma sonunda tarımsal amaçlı kooperatiflerin daha etkin faaliyet gösterebilmeleri amacıyla mali, idari ve yapısal yönden tespit edilen sorunlara çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tarımsal örgüt, tarımsal kooperatif, çiftçi, işbirliği, Türkiye.

Farmer Organizations in Turkey: A Case Study of Agricultural Cooperatives

Organization is an important criterion to determine development levels of countries. To be successful, agricultural producers need to be well organized. Like other developing countries, one of the main problems in the agricultural sector in Turkey is insufficient economical organization at different production levels.. In Finland 74% of the total meat production and 96% of the total milk production are distributed by cooperatives. In Poland 75% of milk production is distributed by cooperatives. While cooperatives have a share between 1% and 10% in agricultural crop processing in Turkey, this number changes to between 30% and 100% in European countries. The agricultural product market is mostly controlled by intermediaries in Turkey. Meat productions change hands 6 to 7 times, and crops change hands 4 to 5 times in the process from farm to final consumption. This number is around 2 to 3 times in developed countries. This study presents the current situation of agricultural cooperatives and examines the general problems of them in Turkey. In the end of the study, suggestions are made in terms of financial, managerial, and structural problems in order to operate agricultural cooperatives more effectively.

Keywords: Agricultural organization, agricultural cooperative, farmer, cooperation, Turkey.

Giriş

Günümüzde, gelişmiş ülkelerin ulaştıkları sosyal ve ekonomik refahın temelinde tarım alanındaki gelişme yatmaktadır. Tarım, zenginlik üreten bir sektör olarak ülkelerin sanayileşmesinde büyük rol oynamaktadır. Tarım sektörünün bu rolünde en büyük pay ise çiftçi örgütlerindedir. Üretimden pazarlamaya kadar örgütlü bir yapıda hareket eden çiftçiler, gerek kendileri ve gerekse ülkeleri için yarar sağlamışlar ve güçlü çiftçi örgütleri sayesinde tarım-sanayi entegrasyonunu başarı ile kurmuşlardır. Pazarlama kanalındaki etkin rolleri sayesinde pazardan daha fazla pay almışlar ve ürettikleri ürünlerden daha fazla gelir elde etme imkanına kavuşmuşlardır (Köroğlu, 2003). Bir ülkenin sahip olduğu siyasi ve ekonomik yapısı ile

gelişmişlik düzeyi örgütsel yapısıyla yakından ilgilidir. Bununla birlikte toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması toplumsal gelişmişliğin de bir göstergesi olarak kabul edilir (Rehber, 1993). Örgütlenme sonucu hem bireylerin sorunları çözüme kavuşmakta, hem de bir baskı grubu olduğundan bireylerle ilgili uygulanacak politikalara yön verilebilmektedir (İnan ve Ark., 2005).

Her ülkede ve her sektörde sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik faktörlerin durumuna bağlı olarak çok değişik alanlarda, çok çeşitli şekillerde örgütlenmeler ile karşılaşabilmektedir (Özkan, 1999). Çiftçi örgütlerinin tümü amaç bakımından ortak bir noktada buluşmalarına rağmen

organizasyon yapıları farklılık göstermektedir (İnan, 2004).

2013 yılı verilerine göre Türkiye'nin toplam tarım alanı 23.811.000 ha'dır. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) verilerine göre ülkede sisteme kayıtlı 2.183.270 çiftçi ve bu çiftçilerce tarımsal üretimde kullanılan 14.729.324 ha alan bulunmaktadır. Bu veriler ülke genelinde çiftçi başına kullanılan ortalama tarım alanının 6,75 ha olduğunu göstermektedir (BÜGEM, 2014). Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok küçük düzeyde kalan işletme ölçeği ve tarımsal faaliyette bulunan işletmelerin sayısının fazlalığı Türkiye'de tarımsal örgütlenmeye duyulan ihtiyacı açıkça gözler önüne sermektedir.

Türkiye'de devlet, ekonomik açıdan örgütlenmeyi çeşitli yasalar ile teminat altına almıştır. 1982'de yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda kooperatifçiliğin geliştirilmesi öngörülmüştür. Bununla ilgili 171. maddede, "Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" denilmektedir (Mülayim, 2013).

Bu çalışmada Türkiye tarımına hizmet veren tarımsal amaçlı kooperatiflerin mevcut durumları, yapısal özellikleri ortaya konulmuş, kooperatifçilik uygulamalarında karşılaşılan sorunlara değinilmiş ve gerekli çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Çalışmada özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) tarafından denetlenen ve bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatiflerin özellikleri, birlik sayıları, merkez birliği sayıları, kooperatif sayıları ve bu kooperatiflere ortaklık durumları incelenerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın son bölümünde kooperatifçiliğin Türkiye'de daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi noktasında alınabilecek önemler üzerinde durulmuştur.

Materyal Ve Yöntem

Çalışma kapsamında temel olarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM) ve Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM) kayıtlarından faydalanılmıştır. Çalışmada konu ile ilgili olarak ülke genelinde hizmet veren Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü verilerinden de yararlanılmıştır. Konu ile ilgili olarak tarımsal kooperatiflerin kuruluşlarına

dayanak teşkil eden kanunlara da kısaca değinilmiştir. Çalışmada özellikle Türkiye'deki kooperatifçiliğin genel durumu incelenmiş, ekonomik amaçlı çiftçi örgütleri arasında yer alan tarımsal amaçlı kooperatiflerin ülke genelindeki mevcut durumları değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca özellikle gelişmiş ülkelerde yer alan tarımsal amaçlı kooperatiflere ait sayısal bilgiler yanında, tarımsal kooperatiflerin ülke ekonomilerinden almış oldukları paylar konusunda örneklere yer verilmiştir.

Bulgular Ve Tartışma

Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) tanımına göre "Kooperatif; ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini birlikte sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen girişim aracılığıyla karşılayan ve gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin özerk örgütüdür"(ICA, 1995). ICA tarafından 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31. Kongresinde kooperatifçilik ilkeleri yeniden şekillenmiştir. Alınan karar gereği kooperatifçiliğin temel ilkeleri; Gönüllü ve herkese açık üyelik, ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim, ortakların ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık, eğitim, öğretim ve bilgilendirme, kooperatifler arasında işbirliği ve topluma karşı sorumlu olma şeklinde sıralanmıştır (TMKB, 2014).

Bir tanıma göre kooperatif "Bireylerin tek başına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir" şeklinde ifade edilmektedir (Mülayim, 1998). Tarımsal kooperatif ise "Üreticilerin tek başlarına karşılayamadıkları ortak ihtiyaçları ve istekleri toplu olarak ve uygun koşullarda karşılamak amacıyla üreticilerce oluşturulan, sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen özerk bir örgüt" olarak tanımlanmaktadır (İnan, 2006).

Tarım kooperatifleri değişik biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Genelde ortaklara götürülen hizmetler (satış, kredi üretim vb.) göre kooperatiflere isim verilmektedir. Kooperatif kredi, girdi temini, pazarlama gibi konulardan birinde faaliyette buluyorsa, diğer konularda daha sınırlı hizmet yapsa da, bunlar tek amaçlı kooperatifler olarak anılırlar. Kooperatif eğer birden fazla konuda (ürün pazarlama, kredi temini, girdi alımı, veya makinelerin ortak kullanımı gibi) faaliyet gösteriyorsa çok amaçlı kooperatif adını

almaktadır. Tek amaçlı kooperatiflere tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri, çok amaçlı kooperatiflere ise köy kalkınma kooperatifleri (Köy-Koop) örnek olarak gösterilebilir (İnan, 2000).

Dünyada ve Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketi

Kooperatifçilik hareketi İngiltere’de Rochdale denemesiyle tüketim kooperatifçiliği biçiminde, üretim ve kredi kooperatifçiliği ile daha sonra Fransa ve Almanya’da görülmeye başlamıştır. Kooperatifçilik bu ülkelerden diğer Avrupa ülkelerine ve oradan da dünyaya yayılmıştır (Bilgin ve Taniyıcı, 2008). Türkiye’de tarımında kooperatif hareketin geçmişi Avrupa’daki benzerleriyle aynı döneme, Mithat Paşa’nın 1863 yılında başlattığı Memleket Sandıklarına dayanmaktadır (Mülayim, 2013). Cumhuriyet döneminde Büyük Atatürk’ün destekleriyle önemli gelişmeler kaydeden kooperatifçilik hareketi birçok eksik ve sorunlarına karşın günümüze kadar önemli fonksiyonlar yerine getirmiştir. Mülayim (2000), Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün, bugünkü kooperatifçiliğin öncülüğünü yaptığını, 1925 yılında Ankara’da bir tüketim kooperatifinin, 1936’da ise İçel’in Tekir köyünde, bir tarım kredi kooperatifinin kurucusu ve 1 numaralı ortağı olduğunu bildirmektedir. Atatürk döneminden sonra 1163 sayılı Kanunun çıktığı 1969 yılı ve onu izleyen 1970’li yıllar hariç, Türkiye’de kooperatifçiliğe gereken önem verilmemiştir. Hatta 1980’li yıllardan sonra kurulan hükümetler kooperatifçiliği bir kalkınma aracı olarak görmekten adeta kaçınmışlardır (İnan, 2005).

Avrupa Birliği’nde COPA (Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi -Committee of Professional Agricultural Organisations) ve COGECA (Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Genel Komitesi-General Committee for Agricultural Cooperation in the European Community) gibi örgütlerle ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü-International Labor Organisation)’nün çıkardığı tavsiye kararı ile kooperatifçilik her zaman desteklenmiştir. ILO’ya üye devletlerce kabul edilen Kooperatifçiliğin Teşviki Hakkındaki 193 Sayılı Tavsiye Kararı evrensel bir konumdur (TMKB, 2003).

Günümüzde yaşam düzeyinin yüksekliği ve dengeli gelir dağılımı açısından dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında kabul edilen AB ülkeleri ve özellikle İskandinav ülkelerinde, kooperatifçiliğin çok gelişmiş olduğu ve toplumun bir yaşam şeklini

aldığı görülmektedir. Bu ülkelerin ekonomik kalkınmasında kooperatiflerin rolü son derece önemlidir. AB’de kooperatifler tarım girdileri piyasalarında %50’nin üzerinde, tarım ve gıda ürünlerinin pazarlanması, toplanması ve işlenmesinde %60’ın üzerinde pazar payına sahiptirler (Özcan, 2002).

Kooperatifçilikte başarı düzeyi

Kooperatiflerin başarısı, ortakların tutumundan (Özdemir, 2005), devletin bakış açısına, hatta ortak olmayanların kooperatife olan ilgisine kadar birçok faktörün etkisi altındadır. Özellikle bu noktada devletin kooperatiflere karşı tutumu ve devleti temsile yetkili olan bürokrasinin bu örgütlere bakışı çok önemlidir.

Birleşmiş Milletler’in tahminine göre dünya genelinde 750.000’den fazla kooperatif faaliyet göstermektedir. Bu kooperatiflerde yaklaşık 100 milyon kişi çalışmaktadır. Bu sayı çok uluslu şirketlerin sağladığı istihdamdan %20 daha fazladır. Ayrıca yaklaşık 1 milyar kişi bu kooperatiflere ortaktır. Avrupa Birliği içerisinde ise yaklaşık 163 milyon kooperatif ortağı ile 250.000 civarında kooperatif bulunmakta ve bu kooperatifler aracılığıyla 5,4 milyon kişiye iş imkânı sağlanmaktadır. Bu veriler kooperatiflerin ekonomik gücünü göstermesi açısından önemlidir (GTB, 2014a).

ABD’de tarım ve gıda marketçiliği sektörlerinde kooperatif işletmeler gerek girdi temini gerekse tarımsal ürünlerin pazarlanması ve işlenmesinde önemli bir paya sahiptirler (GTB, 2014b).

AB ülkelerinde tarım kooperatiflerinin en önemli özelliği siyasi iktidarın tamamen dışında özerk ve bağımsız faaliyet göstermeleridir. AB ülkelerinde özellikle tarımda kooperatif hareket çok büyük bir ağırlığa sahiptir. AB ülkelerinde 32 bin tarımsal kooperatif var olup, bunların ortak sayısı 12 milyondur. 210 milyar Euro’luk bir ciroya sahip olan kooperatifler tarımsal girdi piyasalarında %50’nin üzerinde, tarım ve gıda ürünlerinin pazarlanması, toplanması ve işlenmesinde %60’ın üzerinde pazar payına sahiptirler (İnan, 2008).

Avrupa Birliği ülkelerinde tarım kooperatifleri süt ve ürünlerinin üretimi ve toptan pazarlanmasında çok güçlü konumdadırlar. Kooperatiflerin pazar payları sırasıyla İrlanda, Finlandiya ve İsveç’te %97, %96 ve %95’dir. Özellikle kuzey Avrupa ülkelerinde süt kooperatifleri piyasaya ve süt endüstrisine hâkimdir. Akdeniz ülkelerindeki tarım

kooperatifleri ise şarap ve zeytinyağında yüksek Pazar paylarına sahiptir. Bazı ürünlerde kooperatiflerin pazar payları %100'e kadar çıkmaktadır. Örneğin, İrlanda'da hayvan ıslahında, Avusturya'da seker pancarında ve Hollanda'da patates nişastasında kooperatiflerin pazar payları %100'dür. Hollanda'da çiçek pazarlamada kooperatiflerin payı %95 gibi oldukça yüksektir (İnan, 2008).

Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında kooperatiflerin önemli derecede rolü bulunmaktadır. Örneğin Finlandiya'da et üretiminin %74'ünü, süt üretiminin %96'sını tarımsal amaçlı kooperatifler pazarlamaktadırlar. Fransa'da kooperatifler bankası kredilerin %60'ını karşılamakta, Polonya'da ise sütün %75'i kooperatifler tarafından pazarlanmaktadır. Bugün, AB genelinde toplam 125 bin kooperatifin %25,6'sını tarım kooperatifleri ve toplam 70 milyon ortak sayısının %34,3'ünü tarımsal kooperatif ortakları oluşturmaktadır. Toplulukta kooperatiflerin payı tarımsal girdi sağlamada %55, pazarlamada %65 ve dış satımda %50'den fazladır (Mülayim, 2013).

Tarımsal ürünlerin işlenmesinde kooperatiflerin payı Türkiye'de %1 ile %10 arasındadır. Oysa bu pay AB ülkelerinde %30 ile %100 arasında değişmektedir (Mülayim, 2013). Türkiye'de tarımsal ürün piyasaları genel olarak aracılardan hâkimiyetindedir. Nitekim hayvansal ürünlerde üreticiden nihai tüketiciye kadar ürün 6-7 kez, bitkisel ürünlerde 4-5 kez el değiştirmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde bu sayı 2-3'ü geçmemekte, aracı sıfatında olanlar ise genellikle çiftçi örgütleri olmaktadır (Kıymaz ve Saçlı, 2008).

Türkiye'de değişik konularda çalışan tarım kooperatifi bulunmaktadır. Ortak sayısının tarım işletmesi sayısından fazla olması bir çiftçinin birden fazla kooperatife ortak olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki tarımsal amaçlı kooperatifler ve ortakları sayısal bakımdan fazla görünmesine rağmen iş hacmi bakımından Avrupa Birliği'nde bulunan kooperatiflerinin gerisinde kalmışlardır (GTB, 2014b).

Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Örgütlenme Mevzuatı

Türkiye'de tarımsal örgütlenmeye yönelik mevzuat karmaşık ve dağınık bir yapıya sahiptir. Ekonomik amaçlı tarımsal örgütler başlığı altında yer alan kooperatifler ve birliklerin hukuki statüleri ve yasal dayanakları tamamiyle farklıdır.

Ayrıca kooperatifler ve birliklerin kendi içinde de mevzuat birliği bulunmamaktadır. Örneğin tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri gibi tek amaçlı ve daha ziyade devletin güdümünde bulunan örgütler özel yasalara tabi iken, yönetim ve denetimlerinde bağımsız olan tarımsal kalkınma kooperatifleri, sulama kooperatifleri vb. gibi örgütler 10.05.1969 tarih ve 13195 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabidir. Benzer durumun birlik adı altında faaliyet gösteren ekonomik amaçlı tarımsal örgütler açısından da söylemek mümkündür. Örneğin; ıslah amaçlı hayvan yetiştirici birliklerinin temel yasal dayanağı 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Sulama Birliklerinin yasal dayanağı, 6172 Sayılı Sulama Birlikleri Kanunu, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin yasal dayanağı ise, 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu'dur. Bununla beraber tarımsal üretici birliklerine yönelik temel düzenleme ise 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'dur (Tan ve Karaönder, 2013).

Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Örgütler

Tarım sektörü ticaret, sanayi ve ekonomi ile iç içe olan bir sektördür. Tarım kesimi ayrıca nüfusun önemli bir bölümünü bünyesinde barındırmaktadır. Tarımın yıllardır süregelen yapısal sorunlarının çözümünde ve tarımsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde tarımsal örgütlerden yararlanılmaktadır (Turan, 2001). Tarımdaki çiftçi örgütlerinin bir kısmı Tarım Bakanlığı bünyesinde ya da ona bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Ancak Türkiye'de çok sayıda tarım ve üretici örgütü bulunmasına rağmen tarımda örgütlenme henüz yeterli etkinlik düzeyine erişememiştir (Yıldırım, 2001).

Türkiye'de tarımsal amaçlı örgütler kamu (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı) ve çiftçi örgütlenmesi (mesleki ve ekonomik örgütlenme) olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftçiler tarafından kurulmuş ve çiftçi menfaatlerini karşılıklı yardımlaşma yoluyla koruyan ekonomik örgütler kooperatifler, üretici birlikleri ve yetiştirici birlikleri olarak gruplandırılırlar. GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün 2014 yılı haziran sonu verilerine göre Türkiye'de tarımsal kalkınma, sulama, su ürünleri, pancar ekicileri ve tarım kredi olmak üzere toplam 10.822 adet kooperatif ve 2.694.155 ortağı, hayvansal üretim, meyve, sebze-süs bitkileri, tarla bitkileri, su ürünleri ve organik ürünler olmak üzere 862 adet üretici

birliği ve 223.118 üyesi, damızlık sığır, koyun-keçi, arı, manda ve tavuk olmak üzere de toplam 266 adet ıslah amaçlı yetiştirici birliği ve bu birliklere üye 370.228 çiftçi bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde özerk ve bağımsız üretici örgütlerine ait gruplar tarım politikalarının oluşumunda ve piyasa mekanizmasının işleyişinde etkili olmaktadır (Ekmen, 2003). Çiftçi menfaatlerinin korunması amacını güden çiftçi örgütlerini birbirlerinden ayırmak kolay değildir. AB'nde olduğu gibi Türkiye'deki çiftçi örgütlenmesini de Mesleki Amaçlı Çiftçi Örgütleri ve Ekonomik ve Sosyal Amaçlı Örgütler olmak üzere iki ana grup altında toplamak mümkündür (Eraktan, 2014). Bu çalışmada tarımsal kooperatifler sadece ekonomik amaçlı kuruluşlar açısından dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

1.Tarım Satış Kooperatifleri

Tarım ürünleri pazarlama kanallarında çok sayıda aracının elinden geçerek tüketicilere ulaşır ve bu sırada araçların kâr marjlarından ötürü tüketicilerin ürünlere ödediği fiyatlar çok yükselir (İnan, 2008). Ayrıca, tüketicinin ödediği fiyattan çiftçinin eline geçen kısım da genellikle düşüktür. Tarımda küçük ve orta büyüklükteki işletmeler pahalı ve aynı zamanda çok da kârlı olan pazarlama hizmetlerini yerine getirecek mali kaynak ve olanaklardan yoksundurlar. Tarım satış kooperatiflerinin amacı, ortaklarının ürünlerini en iyi şekilde değerlendirerek, perakendeci fiyatının mümkün olduğu kadar fazla kısmını çiftçiye döndürmek ve ürün piyasalarını düzenleyerek, üretici ve tüketici fiyatlarını istikrara kavuşturmaktır. Tarım satış kooperatifleri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedirler.

2.Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım kredi kooperatifleri ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Genellikle küçük ve orta çiftçilerin ortak olduğu kooperatifler ortakların tek başlarına alamadıkları krediyi onlara maliyetine ve düşük faizle temin etmeye çalışırlar. Tarım kredi kooperatifleri ortakları ile tasarruf sahipleri veya kredi kuruluşları arasında aracılık yaparak, ortaklarına ucuz kredi sağlamaya çalışan kuruluşlardır (İnan, 2008).

3.Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Türkiye tarımında gerçek anlamda ilk kooperatifleşme, pancar tarımı sayesinde gerçekleşmiş ve gelişmiştir. Bu sayede çiftçilerin örgütlenmesinin temeli atılmıştır. Ülke genelinde yaklaşık 500 bin çiftçi ailesi geçimini pancar tarımından karşılamaktadır (Pankobirlik, 2014).

4.Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Çok amaçlı kooperatiflere en iyi örnek 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan köy kalkınma kooperatifleridir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri, köy kalkınma kooperatiflerinden başka "Orman Köyleri Kalkındırma", "Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama" ile "Çay İstihlal ve Satış" kooperatiflerini de içine almaktadır. Köy kalkınma kooperatifleri tarım işletmelerini verimli hale getirmek, pazarlamayı düzenlemek, girdi, kredi vb. ihtiyaçları karşılamak, kırsal sanayinin kurulmasını sağlamak gibi birden fazla amacı gerçekleştirmek için kurulmuşlardır (İnan, 2008).

5.Sulama Kooperatifleri

Sulama kooperatiflerinin temel amacı; devlet tarafından inşa edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya tarım alanlarından çıkarılacak suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj kanalları gibi sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olan tesisleri işletmek, işletmek, bakım ve onarımlarını yaptırmaktır.

6. Su Ürünleri Kooperatifleri

Su ürünleri kooperatiflerinin amacı; ortakları olan balıkçıların ürünlerini değerlendirmek ve onlara üretim girdilerini düşük maliyetle sağlamaktır. Kooperatifler, ortaklarına su ürünleri üretimi, avcılığı, işleme, depolama, taşıma, satış, ihracat gibi konularda hizmetler sunmak ve işletmeler kurmak ve bunları ortakları adına çalıştırmaktır (İnan, 2008).

Türkiye'de tarımsal kooperatiflerle ilgili önemli ölçüde gelişme gerçekleştirildiği halde, su ürünleri kooperatifleri konusunda çok az gelişme kat edilmiştir. Bu konuda, akademik ve teknik literatür de çok sınırlı kalmış ve ilgililere sınırlı bilgi sağlamaktan öte geçememiştir (Ünal ve Yercan, 2006).

Çizelge 1. Türkiye’de GTHB bünyesinde faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatifler

Table 1. Activities of agricultural cooperatives in MFAL in Turkey

Tabi olduğu Kanun	Koop. Türü	Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
3476 S.K.değişik 1163 S.K	Tarımsal Kalk.Koop.	7.792	810.464
3476 S.K.değişik 1163 S.K	Sulama Koop.	2.436	288.391
3476 S.K.değişik 1163 S.K	Su Ürünleri Koop.	563	30.980
3476 S.K.değişik 1163 S.K	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.564.320
5330 S.K.değişik 1581 S.K.	Tarım Kredi Koop.	1.634	1.055.912
Toplam		10.822	2.694.155

Kaynak: GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı/Stratejik Yönetim Dairesi, Güncelleme Tarihi:30.06.2014, Ankara. s.10

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı denetiminde faaliyetini sürdüren kooperatiflerin listesi Çizelge 1’de verilmiştir. Bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren bu kooperatiflerde sadece Tarım Kredi Kooperatifleri 1581 Sayılı Kanununa tabi, diğer kooperatifler ise 1163 Sayılı Kanun kapsamında çalışmalarını yürütmektedirler.Çizelge 1’de yer alan kooperatiflerin sayısı 10.822 olup, ortak sayısı yaklaşık olarak 2,7 milyondur. Kooperatif türleri içinde tarımsal kalkınma kooperatifler en fazla kooperatife, Pancar Ekicileri Kooperatifi ise en fazla ortağa sahip kooperatiflerdir.

Tarımsal kooperatifler kapsamında yer alan tarım satış kooperatifleri Gümrük ve Ticaret Bakanlığına tabidir. Bu nedenle Çizelge 1’de yer almamıştır. Tarım satış kooperatifleri 4572 Sayılı Kanun kapsamında kurulmuş ve 17 birlik altında örgütlenmiş olup, halen 13’ü faaldir. Birliklere üye kooperatif sayısı 336, ortak sayısı toplamı

547.343’tür. Tarım satış kooperatifleri genellikle ürün bazlı ve bölgesel alan bazlı birlikler halinde kümelenmişlerdir. Tarım satış birlikleri arasında kooperatif sayısı ve ortak sayısı en fazla olan Fiskobirlik olup, en az sayıda olan Kozabirlik’tir. Tarım satış kooperatifleri birlikleri, ulaştıkları ekonomik büyüklükle Türkiye’nin önde gelen kuruluşları arasında yer almaktadır. İstanbul Sanayi Odası (İSO) "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" 2012 yılı araştırması sonuçlarına göre Trakyabirlik 77., Marmarabirlik ise 465. sırada yer almıştır. Bu iki birlik 2005 yılından itibaren sürekli ilk 500 kuruluş arasında yer almışlardır (GTB, 2014c).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı denetiminde çalışmalarını sürdüren tarımsal amaçlı kooperatif birliklerinin sayısı, kooperatif sayıları ve ortaklık durumu Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Türkiye’de GTHB bünyesinde faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatif birliklerine ait bilgiler

Table 2. Information about agricultural cooperative unions active in MFAL in Turkey

Koop. Birliği/ Bölge Birliğinin Türü	Koop. Birl.Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
Köy-Koop. (Çok amaçlı)	14	1.428	174.450
Tarım	13	512	62.556
Hayvancılık	34	2.022	209.055
Ormanlık	18	970	117.148
Çay	5	47	68.109
Sulama	13	732	91.690
Su Ürünleri	16	223	14.549
Pancar Ekicileri	1	31	1.564.320
Tarım Kredi	16	1.634	1.055.912
Toplam	130	7.599	3.357.789

Kaynak: GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı /Stratejik Yönetim Dairesi, Güncelleme Tarihi:30.06.2014, Ankara. s.11

Çizelge 3. GTHB bünyesinde faaliyet gösteren tarımsal amaçlı kooperatif merkez birliklerine ait bilgiler

Table 3. Information about central agricultural cooperative unions active in MFAL in Turkey

Koop. Merk. Birliğinin Adı	Merk. Birl.Say.	Koop. Birl.Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
Köy-Koop.	1	20	1.874	212.816
Tarım	1	13	880	114.235
Hayvancılık	1	33	1.988	206.281
Ormançılık	1	27	2.437	298.468
Çay	1	5	47	68.109
Sulama	1	13	1.169	150.321
Su Ürünleri	1	15	214	13.457
Tarım Kredi	1	16	1.634	1.055.912
Toplam	8	142	10.243	2.119.599

Kaynak: GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı /Stratejik Yönetim Dairesi, Güncelleme Tarihi:30.06.2014, Ankara. s.11

Çizelge 2' den de anlaşılacağı üzere tarımsal amaçlı kooperatifler içinde ormançılık amaçlı olanlar kooperatif birlikleri ve kooperatif sayısı bakımından, pancar ekicileri kooperatifleri ise ortak sayısı bakımından üstün durumdadırlar. Tarımsal Amaçlı Kooperatif Merkez Birlikleri, kooperatif birlikleri, kooperatif sayıları ve ortaklık durumunu gösteren bilgiler Çizelge 3'te yer almaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından denetimi yapılan tarımsal amaçlı kooperatiflerin merkez birliğine sahip 8 kooperatif türü, bu kooperatiflere bağlı birlik sayısı 142, kooperatif sayısı 10243 ve bu kooperatiflere ortak olan çiftçi sayısı ise yaklaşık olarak 2 milyondur.

Tarımsal amaçlı kooperatifler ile birlikte tarımsal üretici birlikleri çiftçilere hizmet veren kurumlar arasında ön planda yer almaktadırlar. Ancak tarımsal amaçlı kooperatifler ile tarımsal üretici birlikleri arasında; aynı ürün veya ürün grubu içinde ilçe düzeyinde örgütlenme, kurucu ortak sayısı, çalışma konusu ve ürün grupları noktalarında farklılıklar göstermektedir. Aynı konu üzerinde farklı kurum ve kuruluşların faaliyet göstermeleri üreticilerin birlikte örgütlenmelerini de zorlaştırabilmektedir. Üreticilerin gerçek sorunlarını çözemeyen tarımsal örgütler ise zaman içinde ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle çiftçilerin hangi tip organizasyonlara üye ye da ortak olmaları gerektiğine karar verme noktasında üreticilere sağlanabilecek imkanlar (ürünlerin uygun fiyatla pazarlanması ve uygun fiyatla girdi temini vb.) önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda çiftçilerin karar verme aşamasında kendilerine en

fazla çıkar sağlayacak tarımsal örgütlere yönelmeleri üreticilerin menfaatine olacaktır.

Sonuç

Günümüzde gelişmiş, çağdaş ve sosyal bir ülke olmanın yolu örgütlü bir toplum olmaktan geçmektedir. Üretim koşullarına bağlı olarak tarım kesiminde bu zorunluluk kendini daha güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Türkiye'nin tarım sektörüne yönelik üretici eksenli temel verileri işletmelerin küçük ölçekli, üretim faktörlerinin verimli bir şekilde kullanılmadığı, finans ihtiyacının gün geçtikçe arttığı ve dünya ile rekabet etmeden zorlanan bir sektörü işaret etmektedir. Bu noktada tarım sektörüne üretimin tüm aşamalarında yardımcı olmayı amaçlayan çiftçi örgütleri ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası rekabetin acımasızlaştığı ve reel anlamda kamu desteklerinin giderek azaldığı bir dönemde tarım sektöründe emek veren çiftçilerin birlikte hareket etmeleri kaçınılmazdır. Bu bağlamda çiftçilerin mesleki ve ekonomik örgütlerine daha fazla sahip çıkmaları gerekmektedir.

Çiftçi örgütleri temel olarak kırsal toplumun hayat seviyelerini iyileştirmede, kıt kaynaklara sahip olan üreticilerin verim ve gelir gelirlerini artırmada ve tarımsal gelişmeyi düzenli bir biçimde geliştirmede ve yükseltmede önemli araçlardan biri olup, bütün dünyada etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Türkiye'de bazı kooperatifler tabela kooperatifçiliğinde öteye geçmeyen ve sadece genel kurul için bir araya gelebilen kooperatifler şeklinde kalmıştır. Oysa ki kooperatifler birlik

statüsünde değil, ortaklarının ekonomik ilişkileri sonucunda ayakta kalabilen kuruluşlardır. Bu nedendir ki tarımsal kooperatiflerinin işlerliğini sürdürebilmesi için ortaklarıyla arasında özellikli maddi ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu noktada kooperatifçilik konusunda temelde eğitim eksikliğinin giderilmesi özel önem arz etmektedir.

2014 yılı ÖSYM verilerine göre Türkiye’de kooperatifçilik eğitimi 9 üniversitede ön lisans düzeyinde yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise kooperatifçilik eğitimi lisans düzeyinde yapılmaktadır. Türkiye’de kooperatifçilik hareketinin daha etkin bir şekilde ekonomik hayatta yer alması noktasında verilecek eğitimin lisans düzeyinde olması özel önem arz etmektedir.

Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatiflerin daha etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için mevzuattan kaynaklanan sorunların, farklı bakanlıklara bağlılığın, çok başlı yönetim anlayışının, mali problemlerin ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Kooperatif sayısı ve kooperatiflerin sahip olduğu ortak sayısında önemli derecede bir şişkinlik bulunmaktadır. Oysaki ABD ve AB’de kooperatif sayısı ve kooperatife ortaklık bakımından daha az

kooperatif ve ortak sayısı ile ekonomik anlamda daha etkin kooperatifler oluşturulmuştur. Türkiye’nin de gelişmiş ülkelere benzer bir anlayışla tarım sektöründe kooperatifçilik konusunu ele alması kaçınılmazdır.

Çiftçi örgütlenmesinin temel kurumlarından biri olan kooperatifler; günümüz ekonomik koşullarına uyum sağlayan, daha çağdaş pazarlama teknikleri kullanabilen, kooperatifçilik alanında eğitim görmüş personel çalıştıran, tarımsal üretim masraflarının azaltılmasında daha aktif rol alabilen bir yapıda faaliyet göstermesi halinde tarımsal amaçlı kooperatifler daha uzun soluklu olarak tarım sektöründe yer almaya devam edebileceklerdir.

Tarımsal örgütler sadece ilgili tarım çalışanlarını değil bir ülkenin tarım politikasını yönlendirmede oynadıkları rol nedeniyle tüketici ve aracı kesimin ekonomik faaliyetlerini de etkiler. Böyle bir öneme sahip örgütler ise hiçbir dönemde siyasi iktidarların etkileriyle popülist politikaların uygulandığı yerler olmamalıdır.

Temel niteliğe sahip sorunların çözülmesi halinde, tarımsal kooperatifler, gelişmiş pazar ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye’de de hak ettiği konuma gelecektir.

Kaynaklar

- Bilgin, N. ve Ş.Taniyıcı. 2008. Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi. KMU İİBF Dergisi 10 (15) 136-159
- BÜGEM, 2014. BÜGEM Faaliyetleri. GTHB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Ankara. s.2-3
- Ekmen, E. 2003. Avrupa Birliği’nde Tarımsal Kooperatifler. Basılmamış Doktora semineri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- Eraktan, G. 2014. AB-Türkiye Üretici Örgütüllüğü ve Değişim. (http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/6e6a93212e4482d_ek.pdf?tipi=14&sube=), Erişim Tarihi: 13.07.2014)
- GTHB, 2014a. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012–2016. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (http://koop.gtb.gov.tr/data/51ee7939487c8e3808dfa1ad/strateji_belgesi%202007.11.2012.pdf), Erişim Tarihi: 15.07.2014
- GTHB, 2014b. Dünyada Başarılı Kooperatifçilik Uygulamaları. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (<http://koop.gtb.gov.tr/data/51f7a650487c8e14-b4454620/D%C3%BCnyada%20Ba%C5%9Far%C4%B1%C4%B1%20Kooperatif%C3%A7ilik%20Uygulamalar%C4%B1.pdf>), Erişim.10.07.2014)
- GTHB, 2014c. Kooperatif İstatistikleri Bülteni. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. ([http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2001%20\(2\).pdf](http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2001%20(2).pdf)), Erişim Tarihi: 15.07.2014)
- ICA, 1995. The International Co-operative Alliance Stattement on the Co-operative Identity, 23rd Semptember 1995, Manhester, United Kingdom. s.1
- İnan, İ.H. 2000. Tarımsal Kooperatifçilik Ekonomisi. Lisansüstü Ders Notu. Tekirdağ. s.49
- İnan, İ.H. 2004. Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketi ve Avrupa Modeli, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004. İstanbul, s. 40
- İnan, İ.H., M. Direk, B. Başaran, S. Birinci ve E. Ekmen. 2005. Tarımda Örgütlenme. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, VI. Tarım Teknik Kongresi, Tarım Haftası Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- İnan, İ.H. 2005. Türkiye’de Tarımda Üretici Örgütlenmesini Etkileyen Faktörlerin Kooperatifçilik Açısından SWOT Analizi ve Değerlendirmesi. Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde ve Üyelik Koşullarında Tarımda Örgütlenme Paneli. 18 Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Çanakkale.
- İnan, H. 2006. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Avcı Ofset. İstanbul. s.318-322.
- İnan, H. 2008. “Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no:2008-73, İstanbul

- Kıymaz, T. ve Saçlı, Y. 2008. Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorun ve Öneriler, DPT Yayın No: 2767, Ankara.
- Köroğlu, S. 2003. Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme, AT Uzmanlık Tezi, Ankara
- Mülayim, Z.G. 1998. Avrupa Birliği ve Kooperatifçilik. Atatürk'ten Günümüze Kooperatifçilik. Yetkin yayınları. Ankara.
- Mülayim, Z.G. 2000. Turkish cooperative movement towards 21. century: why classical problems were not able to remove? How could be removed?, (in Turkish). ESKOMB, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği yayın organı. Ocak/Şubat 2000. 224: 21-28.
- Mülayim, Z.G. 2013. Kooperatifçilik(Genişletilmiş 7.Baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- ÖSYM, 2014. 2014 Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu (http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/Tercih/2014OSYSKONTKILAVUZU-01072014.pdf, Erişim Tarihi: 15.07.2014)
- Özcan, L.Ö. 2002. Avrupa Birliği'nde Kooperatifler. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. Türkiye Koop Dergisi, Yayın No: 28-42, Ankara.
- Özdemir, G. 2005. Türkiye'de Kadın Kooperatifleri, Büyüme ve Gelişme Perspektifleri, Frederich Ebert Vakfı Tarafından desteklenen I. Kadın Kooperatifleri Buluşması toplantısında sunulan bildiri,27-28 Haziran 2005. İstanbul
- Özkan, Z. 1999. Tarım Kesiminde Üretici Birlikleri Dünyadan Örnekler. Doktora Semineri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Pankobirlik, 2014. Şeker Pancarının Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Genel özellikleri. (http://www.pankobirlik.com.tr/tr/SayfaDetay/18, Erişim Tarihi: 15.07.2014)
- Rehber, E. 1993. Tarımda Örgütlenme ve Kooperatifçilik. Kooperatifçilik Dünyası Dergisi. Sayı: 271.
- Tan, S. ve Karaönder, İ. 2013. Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme Politikalarının ve Mevzuatının İrdelenmesi: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 1 (1): 87-94
- TMKB, 2003. Avrupa Birliği'nde Kooperatifler. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayın No: 10. Ankara.
- TMKB, 2014. Kooperatifçilik İlkeleri. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği. (http://www.turkey.coop/menu/Kooperatifcilik-ilkeleri/13, Erişim Tarihi: 10.07.2014)
- Turan, A. 2001. Tarım-Sanayii Entegrasyonunda Kooperatiflerin Rolü ve Önemi. TKB Türktarım Dergisi, Sayı: 140.
- Ünal, V. ve Yercan, M. 2006. Türkiye'de Su Ürünleri Kooperatifleri ve Balıkçılar İçin Önemi. E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, 23 (1-2) 221-227.
- Yıldırım, Ş. 2001. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Verimlilik, Milli Produktivite Merkezi Yayınları No:659.